

2020-10-27 Slutrapport för antikvarisk medverkan vid omläggning av spåntak m.m. på

SÄVSTORPET I ACKTJÄRA

Acktjära 5:25

Hanebo socken

Bollnäs kommun

Gävleborgs län

Byggnadsvårdsbidrag

Länsstyrelsens diarienummer 7739-2018

Beställare: Hanebo hembygdsförening

MiGo: byggnadsvård

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning s. 3

Administrativa uppgifter s. 4

Inledning s. 5

Restaurerings syfte och antikvarisk slutbedömning s. 6

Byggnadsbeskrivning, skador och genomförda åtgärder - bostuga, norra delen s. 7

Byggnadsbeskrivning, skador och genomförda åtgärder - bostuga, södra delen s. 23

Byggnadsbeskrivning, skador och genomförda åtgärder – nasstuga s. 33

Byggnadsbeskrivning, skador och genomförda åtgärder – trösklada s. 48

Karta, @Lantmäteriet ordernummer 50105293_200001, med den aktuella fastigheten markerad.

SAMMANFATTNING

Sävstorpet ligger i byn Acktjärä, Bollnäs kommun, i ett kuperat område med slätter- och odlingsmarker som sluttar ned mot Herteån som slingar sig genom byn. Hanebo hembygdsförening äger och förvaltar Sävstorpet i Acktjärä sedan 1968. Idag är torpet öppet för besökare under sommarsäsongen.

Under 2019 lämnades en ansökan om byggnadsvårdsbidrag in för diverse åtgärder. Den 19 augusti 2019 beviljade Länsstyrelsen Gävleborg ansökan (dnr 7739-2018). Ekonomiskt stöd från Landsbygdsprogrammet utgick också till arbetena.

Ett besök gjordes på plats den 8 april 2020 tillsammans med beställaren och entreprenören. Arbetena på plats påbörjades den 25 maj 2020 med omläggning av spåntak. Insatserna gick bra och det fanns möjlighet, med bidragsgivarnas medgivande, att utföra ytterligare arbeten på torpets byggnader, och under september 2020 kunde även logens tak åtgärdas genom omläggning till plåttak.

Arbetena utfördes av Lassas byggnadsvård AB genom Martin Karlsson och Magnus Wählander. Antikvarisk medverkande var MiGo byggnadsvård genom Mimmi Göllas.

Slutbesiktning genomfördes den 7 oktober 2020 då arbetena hade slutförts.

Vid slutbesiktningen deltog: Bengt-Olov Björklund och Eva Hildebrand som representerade beställaren, Martin Karlsson, Lassas byggnadsvård, Mimmi Göllas, MiGo.

GENOMFÖRDA ARBETEN

Bostuga, norra delen

- Omläggning spåntak till handspäntat furuspån.
- Justering av grund genom omstapling av nedrasad sten.
- Igenfyllning av gropar i marken.

- Inklädnad av trappans sidor.

Bostuga, södra delen

- Omläggning spåntak till handspäntat furuspån.
- Lagning av farstukurens väggpanel och byte av hängträna av trä.
- Lagning av rötskadad syll A1 mot hörn DA.

Nasstuga

- Omläggning spåntak till handspäntat furuspån.
- Rivning av dass.
- Panelinklädning av rötskadad timmervägg på norra långsidan.

Loge

- Lägning av pannplåt över befintligt spåntak.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Avvikelser från planerade arbeten

I april meddelades avsteg från planerade åtgärder utifrån åtgärdsförslaget. Ändringarna godkändes av länsstyrelsen genom ett muntligt meddelande.

Antikvarisk slutbedömning

Arbetena är utförda i enlighet med villkoren angivna i bidragsbesluten med diarienummer 7739-2018 med de avvikelser som redovisats avseende förändrad prioritering av åtgärder samt tillkommande arbeten.

Arbetena är mycket väl utförda och därmed godkända för utbetalning.

Mimmi Göllas, 2020-10-27

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighet

Sävstorpet

Acktjära 5:25, Bollnäs kommun

Fastighetsägare

Hanebo hembygdsförening

Länsstyrelsens handläggare

Carina Lindqvist, Kulturmiljö, Länsstyrelsen
Gävleborg

Entreprenör

Lassas byggnadsvård AB, Bollnäs

Antikvarisk medverkan

MiGo byggnadsvård, Edsbyn

Tid för genomförande

Maj-juni 2020, etapp I

September 2020, etapp II

Besiktningssunderlag

2018-05-16 Läns museet Gävleborg

2018-10-15 Offert Lassas byggnadsvård AB.

Länsstyrelsens beslut

2019-08-19 bidrag, dnr 7739-2018

2020-02-10 antikvarisk medverkan, dnr 7739-2018

Antikvarisk medverkan

1. 2020-04-08, uppstartsmöte

2. 2020-05-28

3. 2020-06-22

4. 2020-10-07 Slutbesiktning

Slutrapport

2020-10-27 MiGo byggnadsvård

Korrektur och språkgranskning

Margareta Krause, Smens översättning och
språkgranskning, Edsbyn

Foto

Mimmi Göllas, MiGo byggnadsvård, där annat
inte anges

INLEDNING

BAKGRUND

Hanebo hembygdsförening äger och förvaltar Sävstorpet i Acktjära sedan 1968. En större renovering genomfördes under 1970-talet och därefter har insatser gjorts vid behov. Under 2011 genomfördes arbeten på torpet inom projektet *Byggnadsvård & sysselsättning* (Länsmuseet Gävleborgs rapport 2012:26), då ett par spåntak lades om.

Under 2019 lämnades en ansökan om byggnadsvårdsbidrag in för diverse åtgärder. Den 19 augusti 2019 beviljade Länsstyrelsen Gävleborg ansökan (dnr 7739-2018). Ekonomiskt stöd från Landsbygdsprogrammet utgick också till arbetena.

Ett besök gjordes på plats den 8 april 2020 tillsammans med beställaren och entreprenören. Planerade arbeten kom att prioriteras om efter det besöket och ett nytt åtgärdsförslag upprättades.

Arbetena på plats påbörjades den 25 maj 2020 med omläggning av spåntak. Insatserna gick bra och det fanns möjlighet, med bidragsgivarnas medgivande, att utföra ytterligare arbeten på torpets byggnader, och under september 2020 kunde även logens tak åtgärdas genom omläggning till plåttak.

Arbetena utfördes av Lassas byggnadsvård AB genom Martin Karlsson och Magnus Wählander.

Antikvarisk medverkande var MiGo byggnadsvård genom Mimmi Göllas.

Slutbesiktning genomfördes den 7 oktober 2020 då arbetena hade slutförts.

Vid slutbesiktningen deltog: Bengt-Olov Björklund och Eva Hildebrand som representanter för beställaren, Martin Karlsson, Lassas byggnadsvård, Mimmi Göllas, MiGo.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Sävstorpet ligger i byn Acktjära, Bollnäs kommun, i ett kuperat område med slätter- och odlingsmarker som sluttar ned mot Herteån som slingar sig genom byn. Torpet har fått sitt namn från den siste indelte soldaten, Per Persson Sääf, som fick avsked 1877. Torpet var permanent bebott fram till 1962. Under 1968 köptes det av Hanebo hembygdsförening som genomförde renoveringar och iordningställde interiörerna under 1970-talet.

Idag är torpet öppet för besökare under sommarsäsongen.

Inom fastigheten finns en grupp byggnader med torpets karaktäristiska småskalighet. Två timmerstommar utgör en bostadslänga med vinterstuga och bakstuga med varsin ingång utifrån. Nasstuga kallas den byggnad som vilar ovan jordkällaren och innehåller ett förrådsrum. En tröskloge med halmsvale finns bevarad som en rest från de ekonomibyggnader som hörde till det småskaliga jordbruket. Samtliga kvarvarande byggnader har åtgärdats vid insatserna under 2020.

KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH GÄLLANDE SKYDD

Sävstorpet ligger inom ett riksintresseområde för kulturmiljövården, benämnt Acktjära X421.

RESTAURERINGENS SYFTE OCH ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

RESTAURERINGENS SYFTE

Syftet med åtgärderna var att ersätta otäta tak med täta för att skydda byggnaderna från skador. Samtidigt genomfördes lagningar av mindre skador, som nedfallna grundstenar och byte av rötskadat virke i en trappa, orsakade av tidens gång och naturens krafter. Byggnaderna ska upplevas som hela och välvårdade.

Målsättningen med det antikvariska uppdraget var att beskriva arbetsprocessen och dokumentera genomförda arbeten.

ANTIQUARISK SLUTBEDÖMNING

Länsstyrelsens villkor

Länsstyrelsen Gävleborg har genom beslut daterat den 19 augusti 2020 beviljat bidrag (dnr 7739-2018) till åtgärden under vissa villkor. Villkoren i korthet lyder som följer:

- Arbetet ska utföras i enlighet med åtgärdsförslag och insänd ansökan.
- Startmeddelande ska inlämnas innan 2020-05-01.
- Arbetet ska utföras under antikvarisk medverkan och redovisas enligt Länsstyrelsens rapportmall senast 2020-11-30.
- Slutbesiktningsintyg ska av antikvarisk medverkande inlämnas direkt efter slutbesiktningen.
- Rapporten får användas av länsstyrelsen och RAÄ.

Avvikelse från planerade arbeten

I april meddelades avsteg från planerade åtgärder utifrån åtgärdsförslaget. Ändringarna godkändes av länsstyrelsen genom ett muntligt meddelande.

Avgående från offerten/tillståndet:

Norra stugan: Trappan nytillverkades inte, utan den snyggades till genom panelinklädning av sidorna på underredet.

Södra stugan: Panellagningen i farstukuren begränsades till byte av två brädor i hörnet.

Nasstuga: Långssidessyllen byttes inte.

Tillkommande som gjordes inom offerten:

Norra stugan: Putslagning av skorsten. Invändig putslagning av bakugn.

Södra stugan: Lagning av syllen till höger om farstukuren.

Södra stugan: Putslagning av skorsten.

Nasstuga: Lagning av trappan. Rivning av dass. Panelinklädnad av rötskadad timmervägg.

Logen: Omläggning av tak till pannplåt.

Antikvarisk slutbedömning

Arbetena är utförda i enlighet med villkoren angivna i bidragsbesluten med diarienummer 7739-2018) med de avvikelser som redovisats avseende förändrad prioritering av åtgärder samt tillkommande arbeten.

Arbetena är mycket väl utförda och därmed godkända för utbetalning.

BYGGNADSBESKRIVNING, SKADOR OCH GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER - BOSTUGA, norra delen

BYGGNADSBESKRIVNING

Omålad timmerstomme. På taket låg ett hyvlat spåntak av fura från 2011. Spånet var lagt i tre lager från vänster till höger. Putsad skorsten. Skärmtak med spån. Trappa av tryckimpregnerat virke

SKADOR

- Marknivån var hög på baksidan med jord nära syllen.
- Grundstenar hade fallit ur framsidans kallmur på båda sidor om ingången. Två gropar fanns framför raset. (Placeringen av groparna sammanfaller med läget för den tidigare farstukurens nedslagsplats för takvatten.)
- Spåntaket på stugan var uttjänt.
- Spåntaket på skärmtaket var uttjänt.
- Putsen släppte från skorstenens nedre del.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

Mark och grund

- Marknivån sänktes ca 15 cm på baksidan genom handgrävning. Arbetet utfördes av hembygdsföreningen.
- Groparna på framsidan, på vardera sidan om trappan, fylldes igen och marken jämnades ut.
- Knutkedjan mellan stommarna, på framsidan mot väster, lyftes något och släpptes sedan ned på en bärande hörnsten.
- Kallmurens nedfallna stenar staplades upp under syllen.

Det är oklart vad som har fått grundstenarna

att falla ut. Det är rörelser i marken, att döma av att spismuren också har sprickor, vilket gör att det finns risk att stenarna faller ut igen.

Spåntak

- Rivning av befintligt spåntak inklusivenock- och vattbrädor samt vindskivor. Undertaket rensades från spik.
- Spikning av nytt handspäntat furuspån med blank trådspik, 2 ½ tum lång. De nya takspånen är av handspäntad fura, som tillverkats av Per ”Lång-Pelle” Ohlsson i Knåda. Dessa spån är 54 cm långa. Spånen lades från vänster till höger i tre lager. Kärnsidan överlappar ytveden och knivsidan lades nedåt.
- Även takfoten fick trelagstäckning. De nedersta, korta tredjedelsspånen lades även de med överlappning. Det första lagret med fullspån drogs ut över de undre två skikten så att en droppnäsa bildades för att undvika att vatten sugas in i ändträet.
- Nya nock- och vattbrädor samt vindskivor spikades. Virket var bandsågad fura med hög kärnandel som spikades med blank trådspik.
- Även skärmtakets spåntak lades om enligt samma metod som taket.

Trappa

- Panelinklädnad av trappunderredets sidor med överblivet virke från nasstugans vägginklädnad.

Trappan har ett modernt utförande men var i bra skick. Med panelinklädda sidor smälter den bättre in i miljön. När behov finns att byta plansteg kan annat utförande på trappa och broplan väljas.

Skorsten och murstock

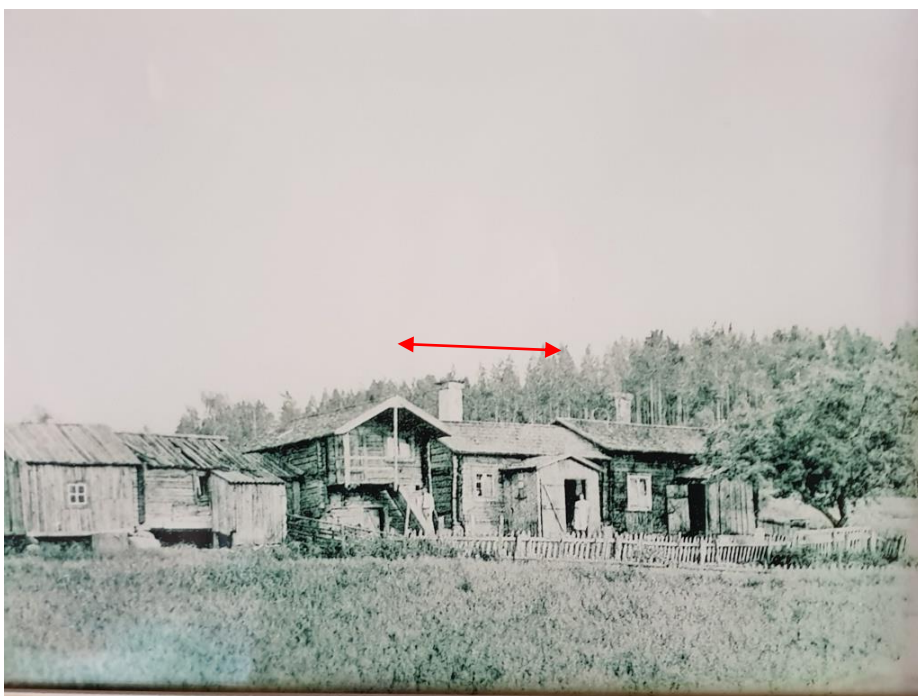
- Skorstenens nederdel rengjordes från löst sittande kalkbruk och lagades med ett kalkcementbruk från Weber: Weberbase 224 puts- och murbruk C.

Skorstenen var putsad med KC-bruk upptill och kalkbruk nedtill. Kalkbruket lossnade eftersom det inte fäste på KC-underlaget och inte heller var målat med skyddande kalkfärg.

- Lagning av bakugnen genom omputsning av bomputs med ett kalkcementbruk från Weber: Weberbase 224 puts- och murbruk C.

Tanken var att ett rent kalkbruk, som är följsammare, skulle ha använts invändigt men så blev det inte.

Den invändiga lagningen kan målas för att få samma kulör som resten av spisen. Färg som är anpassat efter underlaget används.

Äldre foto som visar norra bostugan med påbyggd farstukur.

Här ser skorstenen ut att vara vitputsad och avslutas upptill med en utkrågning som det ligger tegelpannor ovanpå.

Norra stugan på målning från 1928. Den öppna dörren visar trappan innanför.

2020-04-08: Norra stugan till vänster och södra stugan till höger.

På sidorna om trappan fanns hål i marken som skulle fyllas igen och de urfallna stenarna i grundmuren skulle staplas upp igen. Knutkedjan hängde i luften och behövde lyftas upp för att en ny bärande grundsten skulle kunna lyftas in.

2020-04-08: Spåntaket skulle läggas om.

2020-04-08: Det hyvlade spåntaket på skärmtaket skulle läggas om.

2020-04-08: Skärmtakets spåntak och vattbräda före åtgärd.

2020-04-08: Det mjukare bruket nedtill på skorstenen släppte. Den övre delen är murad med KC-bruk.

I första skedet var det inte tänkt att laga skorstenarnas puts men när ställningen var uppe var det ett bra tillfälle att genomföra detta.

2020-04-08: Det var önskvärt att sänka marknivån på baksidan eftersom grässvålen började tangerasyllen.

2020-05-28: Takkonstruktionen över norra delen är förhållandevis ung utan spår från äldre tak.

2020-05-28: Hyvlat spån på framsidans takfall. Spånet är lagt från vänster till höger.

Vissa spån är felvända så att "fjällen" ligger åt fel håll, vilket gör att vatten fastnar i stället för att rinna av.

2020-06-22: Stengrunden har justerats och knutkedjan vilar nu på hörnstöd av sten.

2020-06-22: Skärmtaket har ny täckning av spån.

2020-06-22: Spåntaket är omlagt på norra stugan.

Det nya spånet är ett 54 cm långt handspäntat furuspån. Det lades från vänster till höger, med kärnsidan som överlappar ytveden och knivsidan ner.

2020-06-22: Skorstenens nederdel är lagad med ett kalkcementbruk från Weber: Weberbase 224 puts- och murbruk C.

Plåtbeslagen var i bra skick och kunde återanvändas.

2020-06-09: Omläggningen av spåntaket på den södra stugan under pågående arbete.

2020-06-09: Den norra bostugan efter färdigställandet.

2020-06-22: Bostugornas tak efter färdigställande.

2020-06-22: Nock mot norr.

2020-06-22: Sättningarna hade fått bakugnens puts att spricka. Skadan har blivit värre med åren. Det är ett hårt bruk och de mjukare tegelstenarna bakom har pulvriserats.

2020-06-22: Det finns utrymme inom offerten att laga putsen. Ett mjukare kalkbruk väljs, som förhoppningsvis ska tåla mer rörelse och andas bättre så att stenarna inte förstörs.

2020-06-22: Tegelstenarna har pulvriserats.

2020-06-22: Lagningsbehov.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Trappan till norra stugan är kvar men har fått en panelbeklädd sida som gör att den bättre smälter in i miljön.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Groparna på sidan om trappan är igenfyllda och gräs växer över den nya ytan.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Omlagt spåntak och lagad skorsten.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Syllen har frilagts genom att jorden närmast har grävts undan.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Bakugnen var omputsad sedan tidigare så samma bruk användes till lagningen som använts utvändigt på skorstenarna, d.v.s. ett kalkcementbruk från Weber: Weberbase 224 puts- och murbruk C.

Lagningen kan avfärgas med färg anpassad för underlaget.

2020-10-07: *Slutbesiktning*

BYGGNADSBESKRIVNING, SKADOR OCH GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER - BOSTUGA, södra delen

BYGGNADSBESKRIVNING

Omålad timmerstomme i en våning. På taket låg ett hyvlat spåntak av fura från 2011. Spånet var lagt i tre lager från vänster till höger. Putsad skorsten. Farstukur av brädor.

SKADOR

- Marknivån var för hög på baksidan.
- Syllen till höger om ingången, mot hörn DA, hade en uppåtvänd märgspricka som tog in vatten som hade orsakat röta.
- Mindre rötskador nedtill i farstukurens panel.
- Spåntaket på stugan var uttjänt.
- Spåntaket på farstukur var uttjänt och hängrännen av trä läckte.
- Putsen släppte på skorstenens nedre del.

FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER

Mark och grund

- Marknivån sänktes ca 15 cm på baksidan genom handgrävning. Arbetet utfördes av hembygdsföreningen.

Stomme

- Syllen på framsidan, mot hörn DA, lagades genom en halvsulning. Lagningen gjordes så att årsringarna i knutskallen stämde något så när genom uttaget av lagningsvirket och rättvändning av kärnan. Lagningen gjordes med tätvuxen fura med hög kärnandel. Lagningen dymlades fast med dymling som kilades från insidan så att den låstes när de slogs in.

Lagning av syllen till höger om farstukuren,

ersatte byte av syll på nasstugan.

Fasad

- Byte av två panelbrädor i hörnet på farstukuren.

Det är fortfarande smärre rötskador nedtill på farstukurens panel. Skadorna är mer av kosmetisk karaktär och virket är av god kvalitet så det håller ett tag till.

Marknivån närmast farstukuren behöver sänkas genom grävning.

Spåntak

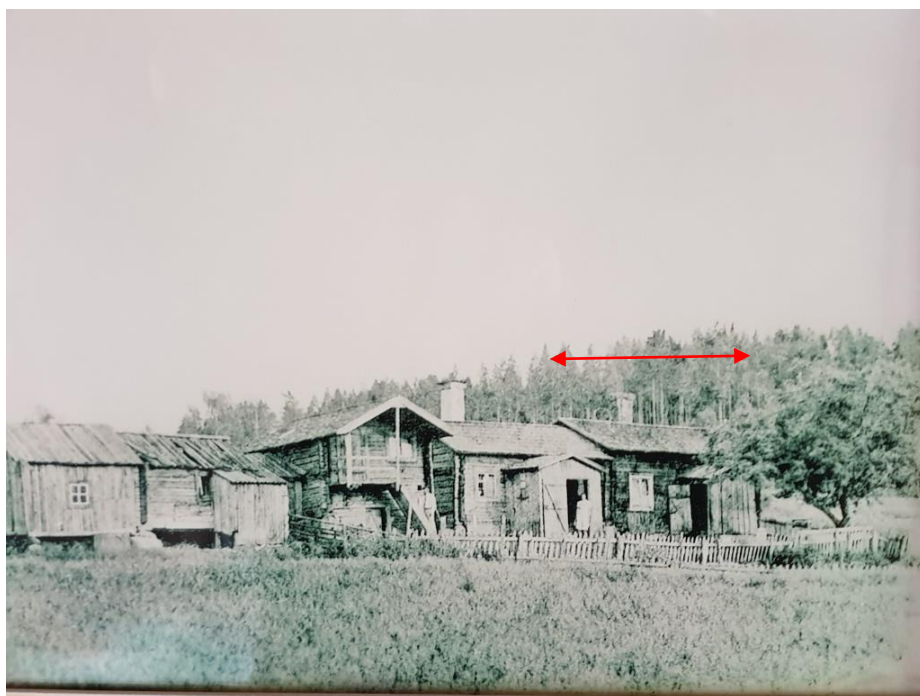
- Befintligt spåntak inklusivenock- och vattbrädor samt vindskivor revs och undertaket rensades från galvspik.
- Spikning av ny handspäntat furuspån med blank trådspik, 2 ½ tum lång. De nya takspånen var av handspäntad fura, som hade tillverkats av Per "Lång-Pelle" Ohlsson i Knåda. Dessa spån är 54 cm långa. Spånen lades från vänster till höger i tre lager med kortspån i takfoten och uppe vid nock. Kärnsidan överlappar ytveden, och knivsidan lades nedåt. Även de korta tredjedelsspånen lades med överlappning. Det första lagret med fullspån grogs ut över de andra två skikten så att en droppnäsa bildas för att undvika att vatten sugas in i ändträet.
- Mindre lagningar gjordes i långsidornas takutsprång där den yttersta brädan till del byttes ut.
- Nya nock- och vattbrädor samt vindskivor spikades. Virket var bandsågad fura med hög kärnandel som spikades med blank trådspik.

- Även farstukurens tak lades om, enligt samma metod som taket. En snedställd list ställdes mellan tak och vägg för att styra ut snö och regn från väggen.
- Hängrännan av trä på farstukuren byttes ut till lika befintlig men med en gavel in mot väggen så att vatten inte ska gå in mot väggen.

Skorsten

- Skorstenens nederdel rengjordes från löst sittande kalkbruk och lagades med ett kalkcementbruk från Weber: Weberbase 224 puts- och murbruk C.

Skorstenen var putsad med KC-bruk upptill och kalkbruk nedtill. Kalkbruket lossnade eftersom det inte fäste på KC-underlaget och inte heller var målat med skyddande kalkfärg.

Södra bostugan.

2020-04-08: Södra bostugan vars tak skulle läggas om.

2020-04-08: Farstukurens spåntak skulle läggas om.

I stället för den liggande regeln mot väggen tillförs en snedställd, lite bredare bräda. Det var skador på väggen från fukt som stänkt från taket.

Trärännan skulle bytas ut medan rännkrokarna kunde återanvändas.

2020-04-08:
Spåntaket från 2011 skulle läggas om.

Det mjukare bruket nedtill på skorstenen släpper. Troligen är den övre delen murad med KC-bruk. Det vore bra att åtgärda skorstenen nu.

2020-06-09: Omläggningen av den södra delen under pågående arbete.

Av antalet spikrader att döma är det spåntak som spikas nu nummer fyra på befintlig tro. Det finns rester av både klippspik och trådspik.

Det visade sig vara möjligt att åtgärda skorstenarna inom lagd budget.

Skikt av kalkbruk har lossnat eftersom det är lagt på en hårdare KC-puts.

2020-06-09: Vi hade en förhoppning att kunna hitta några nya ledtrådar på vinden som kunde berätta om den äldsta stugans utformning. Timret i gavelröstena är utbytt och återanvänt och stommen höjd så tyvärr lärde vi oss inget nytt.

2020-06-22: Lagning av panel på farstukur.

2020-06-22: Vi beslöt att tillverka en likadan järnkrok, som håller trärännen, och fästa i tassen mot väggen. Tidigare har trärännen vilat mot timmerväggen, vilket har gett rötskador.

2020-06-22: Taket på södra stugan efter omläggning.

2020-06-22: Skorstenens nederdel är lagad med ett kalkcementbruk från Weber: Weberbase 224 puts- och murbruk C.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Omlagda spåntak på stuga och farstukur med nyanock- och vattbrädor samt vindskivor.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Farstun med lagad panel och ny hängränna. En ny rännkrok tillverkades och sitter närmast väggen. En gavel i rännan gör att vattnet inte ska gå bakvägen in mot timret. Den sitter med distans så att det inte ska låsas fukt mot timret.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Vädret gör att fotot väl visar var fukt går in mot stomme och panel. Marknivån kring farstukuren ska sänkas genom grävning.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Lagning av syll.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Omlagda tak och lagade skorstenar.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Syllen har grävts fri och kan nu torka bättre.

BYGGNADSBESKRIVNING, SKADOR OCH GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER - nasstuga

BYGGNADSBESKRIVNING

Omålad timmerstomme över stensatt källare.

Spåntak från 2006 med hyvlat spån lagt vartannat varv från höger och vartannat från vänster.

SKADOR

- Det var hög marknivå på den sydöstra gaveln.
- Stommen lutar bakåt så att golvet invändigt är snett. Taket är rakt eftersom man har kompenserat genom att bygga upp höjden på takkonstruktionen invändigt. Detta åtgärdades inte.
- Delar av den stensatta jordkällarens främre stenvägg har rasat och isolering åkt ned i källaren. Mycket organiskt material i form av trä och sågspån finns i källaren med risk för svampåväxt vid fuktighet. Dörrbladen i jordkällaren står i marken och får rötskador nedtill. P.g.a. väggens sättningar går dörrarna inte att stänga. Detta åtgärdades inte.
- Det hyvlade spåntaket var uttjänt och behövde läggas om. På undersidan av spånet syntes fuktgenomslag.
- Trappan hade rötskador mitt i vissa plansteg och handledaren var lös och angripen av röta.
- Dasset från 1970-talet hade rötskador i panelen på östra sidan. Spåntaket hade röt- och fuktsvampskador.
- Det är rötskador i timmerväggen, minst tre varv på långsidan B, åt norr. Stommen åtgärdades inte.
- Det är mindre rötskador i syll D, långsidan åt sydväst, eftersom man har tätat med KC- bruk mellan syll och stengrund. Rötskadan

åtgärdades inte.

- Syllen i hörn BC, mot öster, har rötskador på undersidan. Rötskadan åtgärdades inte.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

Mark och grund

- Marknivån sänktes vid den nordöstra knuten, BC, genom handgrävning.
- Syllen i hörn BC, åt öster, lyftes och sten lades in under för att hindra att markfukten fortsätter att skada timret.
- Syllen på långsidan D, mot sydväst, har lite rötskador på undersidan eftersom man gjutit med KC-bruk mellan syllen och grundstenen. Detta åtgärdades inte.
- Bruket togs bort och mindre stenar lades i stället in i glipan.

Sågspån från jordkällarens isolering sipprar ut under syllarna.

Jordkällare

Hembygdsföreningen har valt att plombera källaren så att ingen går in och skadas av stenar som rasar.

Spåntak

- Befintligt spåntak inklusivenock- och vattbrädor samt vindskivor revs och undertaket rensades från galvspik.
- Spikning av ny handspäntat furuspån med blank trädspik, 2 ½ tum lång. De nya takspånen var av handspäntad fura som hade tillverkats av Per "Lång-Pelle" Ohlsson i Knåda. Dessa spån är 54 cm långa. Spånen lades från vänster till höger i tre lager med kortspån i takfoten och uppe vid nock. Kärnsidan överlappar ytveden, och knivsidan lades nedåt. Även de korta

tredjedelsspånen lades med överlappning. Det första lagret med fullspån drogs ut över de andra två skikten så att en droppnasa bildas för att undvika att vatten sugas in i ändträet.

- Mindre lagningar gjordes i långsidornas takutsprång där den yttersta brädan till del byttes ut.
- Nyanock- och vattbrädor samt vindskivor spikades. Virket var bandsågad fura med hög kärnandel som spikades med blank trådspik.

I framtiden bör man överväga om nasstugan ska åtgärdas mer omfattande. Nästa gång taket läggs kan stommen riktas så att golvet lutar åt rätt håll och påsalningen av taket tas bort. Samtidigt kan de rötskadade stockarna, som nu kommer att döljas bakom panelen, ersättas med friskt virke om så önskas.

Obs! Vid slutbesiktningen såg vi att det låg björklöv på spåntaket. För lång hållbarhet är det viktigt att se till att löven har blåst bort från taket efter lövfällningen. Önskvärt är att den närmaste björken tas ned innan den blir för stor.

Trappan

- Trappan nyttillverkades till del. De bakre, hyvlade brädorna återanvändes. Nytt vangstycke tillverkades med infällda plansteg lika befintligt. Planstegen gjordes av kärnfura. Ytan hyvlades och trappnosarna gjordes med rundat avslut, lika befintligt.
- Trappans nedersta plansteg togs bort och vangstyckena ställdes på sten för att inte suga fukt från marken. En nedre klivsten tillfördes i form av en återanvänd kvarnsten som hämtats från den intilliggande sågtomten.
- Nya handledare gjordes av hässjevirke, lika befintligt. Spikning gjordes med klippspik eftersom den kommer att synas väl.

Trappans plansteg kan underhållas genom

halvoljning med kokt linolja och en skvätt terpentin. Då återfettas virket och blir motståndskraftigare mot fukt.

Dass

Det är fortfarande djupa rötskador i väggtrimret på långsidan B åt nordöst, bakom dasset från 1970-talet. Äldre foton visar att en vidbyggnad tidigare fanns på den sidan och att det troligen var takvattnet från den som har lett till rötskadorna. Dasstaket hade för ett spåntak flack lutning och ett tätt, spåntat undertak under spånen som gav dålig luftning. Dasskonstruktionen var rank och skadorna omfattande. Hembygdsföreningen valde att riva dasset, vilket godkändes av länsstyrelsen eftersom det var senare tillkommet och inte värt att renovera. Nytt dass ska uppföras vid senare tillfälle.

- Dasset revs.

Stomme

- Rötskadorna på långsida C, åt nordöst, lagades inte, utan täcktes med en panel för att interiören inte skulle påverkas genom ett timmerbyte. Panelen gjordes av fura med hög kärnandel som handhyvlades. Locklisterna fasades i hörnen, lika som den panel som återfinns på södra bostugans framsida. Panelen spikades med smidd spik.

BYGGNADSBESKRIVNING, SKADOR OCH GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER - nasstuga

2020-04-08: Nasstuga innan åtgärd.

2020-04-08: Ingång till jordkällaren via gaveln.

2020-04-08: Nasstugan till vänster och bostadshusets norra del till höger i bild.

Under byggnaden finns en stensatt jordkällare. Den främre stenväggen har delvis släppt från valvet. Källaren kommer att plomberas så att ingen går in och skadas av rasande stenar.

2020-04-08: Trappan var skadad med sprickor i plansteg och rötskador. Virket stod mot marken nedtill och hade lagats tidigare.

2020-04-08: På långsidan åt norr finns dasset. Det finns spår i väggen (i form av dymplingar och avvikande kulör på timret) efter en byggnad som finns med på äldre foton.

2020-04-08: Foto på väggen i bostugan visar att det troligen fanns ett djurstall med dass som var länkat till nasstugan. Där dasset står idag fanns ingen byggnad.

2020-04-08: En målning signerad L E Björk 1928 visar hur det har sett ut. (Beskuren bild.)

Hilding Mickelssons foton från 1970-talet visar att dasset är på plats. Troligen tillkom dasset som en service till besökare sedan hembygdsföreningen tagit över torpet.

2020-04-08: I dasset ligger spånet på ett undertak med spåntat virke. Det var för tätt och skyndade på förstörelsen av spåntaket. Det var fuktsvamp i takreglarna som visade att taket läckte.

2020-04-08: Det var gamla skador i timmerväggen bakom dasset. De förvärrades av att snö låg kvar på dassets tak vintertid.

Förslaget blev att riva dasset.

2020-04-08: Det var fuktgenomslag i det hylade spåntaket från 2006, synligt inne i nasstuga.

2020-04-08: Byggnaden lutar men för att taket ska vara rakt har kilar lagts in ovanpå väggbandet vid den senaste takomläggningen (oskarpt foto).

2020-04-08: Syllen på långsidan D kommer inte att bytas. Den är alldeles fantastisk! Vriden, kvistig och full av kåda – något liknande har vi inte sett tidigare.

2020-04-08: Ytlig röta syns när Martin tagit bort KC-bruket som låg som en tätning mellan sten och syll och orsakade röta i syllens undersida.

2020-05-28: Dasset på nasstugas norra sida har rivits.

2020-05-28: Rötskadorna är genomgående och timret kan skarvas men inte halvsulas. Det betyder att det nya timret skulle bli synligt på insidan. Vårt förslag blev att spika en panel på halva väggen, från knutkedjan och förbi skadan. Då påverkas inte upplevelsen inifrån och spåren med dymlingar från den äldre tillbyggnaden blir synliga.

2020-06-22: Nasstugans tak efter omläggning av spåntaket. Det återstod att klä in skadorna på väggen med en panel.

2020-06-22: Nasstugans spåntak.

2020-06-22: Nasstugans takfot med droppnäsa på spånen.

2020-06-22: På ett av de hyvlade spånen hittades en signatur: "Omlagt av Arne Hallgren och Lasse Högström oktober 2006". Hallgren var snickare (nu avliden) och bodde i en grannby.

Spikningen av taket var avvikande från bostugornas spikning. Spånen var desamma men de var mer traditionellt spikade på 2/3-delar i stället för i den övre tredjedelen som på de andra taken. Spikade med galvspik.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Spåntaket är omlagt och nya vindskivor, vatt- ochnockbrädor har tillförts. Skadorna i timmerstommen är dolda med en panel.

2020-10-07: *Slutbesiktning*

2020-10-07: *Slutbesiktning* Ytterbrädor i takfoten har bytts ut där det har varit rötskador.

Panelen har utformats lika som den kvadratmeter panel som finns under ett fönster på södra bostugans framsida. Locklisten har fasade hörn. Panelen är handhyvlad och spikad med klippspik.

2020-10-07: *Slutbesiktning*

2020-10-07: *Slutbesiktning* De skadade delarna av trappan har bytts ut till frisk kärnfura. Trappnosarna har fått en rundad form. Kvarnstenen nedanför trappan har hämtats från sågen som låg på en tomt intill torpet. Nu vilar trappans nedersta del på sten och kan då inte suga i sig fukt som tidigare.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Martin Karlsson, Lassas, samt Bengt-Olov Björklund och Eva Hildebrand som representerar beställaren.

BYGGNADSBESKRIVNING, SKADOR OCH GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER - trösklada

BYGGNADSBESKRIVNING

Trösklogen är en enkelloge med tillbyggd halmsvale på gaveln. På taket ligger ett spåntak av okänd ålder.

Plåten skruvades i plåtens toppar med galvaniserad skruv med kullrig skalle.

Det nya virket i vindskivor och vattbrädor var fura med hög kärnandel, som spikades med blank trådspik. Brädorna har bandsågad yta.

SKADOR

Spåntaket var slitet och bevuxet med mossa. Det växer träd nära byggnaden som släpper barr och löv på trätaket.

Halmsvalens tak var i sämst skick med fuktgenomslag på spånets undersida. Pulpet-taket på halmsvalen har dålig lutning för spåntak.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

Halmsvalen

- Galvaniserad pannplåt skruvades i ny plåtläkt som lagts över det befintliga spåntaket.
- Nya vindskivor spikades.
- Taket var så skevt att det inte gick att lägga ut plåten över vindskivorna så därför har vattbrädor spikats mellan takplåt och vindskivor.
- Mot logens gavel spikades en snedställd bräda som stänkskydd mellan takplåt och timmervägg.

Logen

- Galvaniserad pannplåt skruvades i ny plåtläkt som lagts över det befintliga spåntaket.
- På nacken skruvades ennockplåt.
- Nya vindskivor spikades. Plåten drogs ut över vindskivorna.

Pannplåten tillverkades av Pokab.

2020-04-08: Spåntaket på logen hade skadats av löv och barr från intilliggande träd och skulle behövt läggas om inom 5-10 år. Äldre foton visar att träden inte fanns där tidigare utan tillåtits växa upp under 1900-talets senare del.

2020-04-08: Halmsvalen har en flack lutning och fukt har trängt igenom spånen så att fuktrosor blivit synliga på undersidan.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Ovanpå spåntaket har en pannplåt skruvats. Nya vindskivor av fura av god kvalitet har spikats med blank trådspik.

Halmshalens tak var skevt och kunde inte dras ut över vindskivorna som på logen. I stället täcker vattbräddor mellan vindskivor och tak.

2020-10-07: *Slutbesiktning* Plåten är utdragen så att vattnet kan rinna av utan att sugas upp av spånet.

2020-10-07: Slutbesiktning

2020-10-07: Slutbesiktning